[2024] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 335: 2024 ਆਈ.ਐਨ.ਐਸ.ਸੀ. 919

ਅਸ਼ੋਕ

ਬਨਾਮ

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

(2024 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰ. 771)

02 ਦਸੰਬਰ 2024

[ਅਭੈ ਐਸ. ਓਕਾ,* ਅਹਿਸਾਨੁਦੀਨ ਅਮਾਨਉੱਲਾ ਅਤੇ

ਆਗਸਟੀਨ ਜਾਰਜ ਮਸੀਹ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੁੱਦਾ

ਮਾਮਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 376, 302, 201 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਐਸ.ਸੀ. ਅਤੇ ਐਸ.ਟੀ. ਐਕਟ 1989 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ; ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ।

ਹੈੱਡਨੋਟੇਸਟ

ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860ss.376, 302, 201 - ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ - ਪੀੜਤ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ-ਘਟਨਾ ਦੇ ਗਵਾਹ, ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਦੱਸਿਆ - ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਸ਼ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਮਿਲੀ - ਪੀੜਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਹੁਕਮ, 376, 302, 201 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ 1989 ਦੇ ਐਕਟ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ - ਸ਼ੁੱਧਤਾ:

ਸਿੱਧਾ: ਪੀੜਤ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ, ਇਕਲੌਤੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ, ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਸਿਰਫ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ - ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਇਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਘਟਨਾ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਵਸੂਲੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਹੋਈ ਸੀ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਸੂਲੀ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ - ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 Cr.P.C. ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ, ਮੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

---

* ਲੇਖਕ

- ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕੋਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ - ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਵੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਇੱਕ ਬੇਨਿਯਮੀ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਕੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਘਟਨਾ ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ - ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ - ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਵੀ ਕਿ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਧਾਰਾ 313 CrPC ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਧਾਰਾ 313 CrPC ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ। - ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। - ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦਾ ਹੈ। - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਸੀ। - ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਵਾਦਿਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। - ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 - ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ (ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1989 [ਪੈਰਾ 12, 13, 14-17, 19, 21-24]

ਫੌਜਦਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973-ਸ.313(5)-ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ - ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ:

ਸਥਿਤ: ਧਾਰਾ 313 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) (ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023 ਦੀ ਧਾਰਾ 351 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5)) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਦਾਲਤ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ - ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ - ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ.....

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਅਦਾਲਤ-ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023 ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਧੀਨ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 18]

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ - ਧਾਰਾ 21 ਅਤੇ 39A-ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ - ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ - ਪ੍ਰਭਾਵ:

ਧਾਰਾ: ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਗਰੰਟੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਧਾਰਾ 303 CrPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ, ਹਰੇਕ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ - ਧਾਰਾ 304 CrPC ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਮੁਫ਼ਤ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023 ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ss.340 ਅਤੇ 341 ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ss.303 ਅਤੇ 304 CrPC ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ, ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ - ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 - ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023।[ਪੈਰਾ 19, 20]

ਫੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ - ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ - ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ:

ਆਯੋਜਿਤ: (i) ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ;
(ii) ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ;
(iii) ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ;
(iv) ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਾ 313 CrPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ

ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਸਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕੇ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।;

(v) ਦੋਸ਼ੀ ਰਿਮਾਂਡ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜ਼ਮਾਨਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ;

(vi) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ;

(vii) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪੱਖ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੀਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ;

(viii) ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਯਮਤ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ;

(ix) ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਣ;

(x) ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਬਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ;

(xi) ਦੋਸ਼ੀ ਮੁਫ਼ਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਉਸਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ; ਅਤੇ

(xii) ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 23]

ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 793; ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਾਤੂਨ (IV) ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਆਫ਼ ਦਿੱਲੀ) [2023] 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 754: 2023 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਔਨਲਾਈਨ SC 609; ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਸਾਹਬਰਾਓ ਬੋਬੜੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ

ਅਸ਼ੋਕ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

[1974] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 489: (1973) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 793; ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ [1979] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1276: (1980) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 98; ਐਮ.ਐਚ. ਹੋਸਕੋਟ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ [1979] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 192: (1978) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 544; ਅਨੋਖਿਲਾਲ ਬਨਾਮ ਐੱਮ.ਪੀ. ਰਾਜ [2019] 18 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1196: (2019) 20 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 196- ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860; ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ (ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1989; ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 1973; ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023

ਕੀਵਰਡਸ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ; ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ; ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ; ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ; ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ; ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ; ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ; ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਥਾਪਿਤ; ਧਾਰਾ 313 Cr.P.C ਅਧੀਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ; ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ; ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਸਬੂਤ; ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ; ਕੈਦ; ਧਾਰਾ 313 CrPC ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ; ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ; ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ; ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ; ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ; ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ; ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ; ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਮੁਫਤ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ; ਰਾਜ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ; ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਦੇਸ਼।

ਕੇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ

ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2024 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 771

ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਜੁਡੀਕੇਚਰ ਦੇ 28.11.2013 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੀਸੀ ਨੰਬਰ 170 ਆਫ਼ 2013 ਵਿੱਚ

ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ੀ

ਐਮ. ਸ਼ੋਏਬ ਆਲਮ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ/ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ, ਤਲਹਾ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ, ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ, ਐਮ ਸ਼ਾਜ਼ ਖਾਨ, ਸੁਧਾਂਸ਼ੂ ਤਿਵਾੜੀ, ਫੈਜ਼ਾਨ ਅਹਿਮਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਵਕੀਲ।

ਕੇ. ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ, ਸੀਨੀਅਰ ਏ.ਏ.ਜੀ., ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਾਕਸ਼ੀ ਕੱਕੜ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਵਕੀਲ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ/ਆਦੇਸ਼

ਫੈਸਲਾ

ਅਭੈ ਐਸ. ਓਕਾ, ਜੇ.

ਅਸਲ ਪਹਿਲੂ

1. ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦਭਾਗਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਪੀੜਤ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। 27 ਮਈ 2009 ਨੂੰ, ਸਵੇਰੇ 9.00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਚੇਰਾ ਭਰਾ, PW-2, ਆਪਣੀਆਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਰਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਚਰਾਗਾਹ ਵਿੱਚ ਗਏ ਸਨ। PW-2 ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਸੀ। ਪੀੜਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਇੱਕ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੀੜਤਾ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ, ਬੁਰੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਨਾਲ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉਸਨੂੰ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, PW-2 ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪੀੜਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਸਵੇਰੇ 11.00 ਵਜੇ ਤੱਕ, PW-2 ਪੀੜਤਾ ਦੇ ਪਿਤਾ, PW-1 ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। PW-1, PW-2 ਦਾ ਚਾਚਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ PW-2 ਨੇ PW-1 ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਕੈਬਿਨ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚ ਪੀੜਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਮਿਲੀ। PW-1 ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, PW-1 ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕੀਤੀ।

2. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 24 ਦਸੰਬਰ 2012 ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, 'ਆਈਪੀਸੀ') ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 376, 302 ਅਤੇ 201 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀਆਂ (ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1989 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, 'SCST ਐਕਟ') ਦੀ ਧਾਰਾ 3(2)(v) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ।

3. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 1973 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, 'CrPC') ਦੀ ਧਾਰਾ 366 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਵਾਲਾ ਸੁਣਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ, ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਆਫੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਮੁਆਫੀ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸਦੀ ਬਾਕੀ ਕੁਦਰਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ।

4. ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। 20 ਮਈ 2022 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲਗਭਗ 13 ਸਾਲ ਅਸਲ ਕੈਦ ਕੱਟੀ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ ਸ਼ੋਏਬ ਆਲਮ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਤਲਹਾ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ, ਐਡਵੋਕੇਟ-ਆਨ-ਰਿਕਾਰਡ, ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

<u>ਬੇਨਤੀਆਂ</u>

5. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾਇਆ ਹੈ। ਪੀੜਤ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1, ਹੀਰਾ ਲਾਲ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਦਾ ਵਰਨਨ ਉਸ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੀਡਬਲਯੂ-2, ਨਾਬਾਲਗ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਵਰਨਨ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਰਨਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ, PW-1 ਨੇ PW-2 ਦੇ ਵਰਜਨ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ PW-1 ਦਾ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਰ੍ਹਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। PW-1 ਦੇ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

6. PW-2 ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਅਤੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ PW-1 ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, PW-2 ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਢਾਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ PW-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ, ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦਸ ਸਾਲ ਸੀ। ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੂੰ ਟਿਊਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ PW-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਧੀਆ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਰਿਕਵਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਬੂਤ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋਣ।

7. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪੀੜਤ ਦੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਡਰਵੀਅਰ ਦੀ ਕਥਿਤ ਬਰਾਮਦਗੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਕਵਰੀ ਮੀਮੋ ਵਿੱਚ ਰਿਕਵਰੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਰਿਕਵਰੀ ਮੀਮੋ ਦੇ ਦੋ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਅੰਡਰਗਾਰਮੈਂਟ 'ਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਧੱਬੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

8. ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨਸੀਟੀ ਆਫ਼ ਦਿੱਲੀ) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।'

9. ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਕੇ. ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ, ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਬਮਿਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ

10. ਜਾਂਚ-ਇਨ-ਚੀਫ਼ ਵਿੱਚ, PW-1 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ PW-2 ਨੇ ਪੀੜਤਾ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਦੇਖਿਆ। ਗਵਾਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, PW-2 ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖੀ। ਉਸਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ PW-2 ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਪੀੜਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਦੇ ਢੇਰ ਹੇਠ ਪੀੜਤਾ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ PW-2 ਨੇ PW-1 ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਪਰਾਧੀ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ PW-1 ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਉਸਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ PW-1 ਦਾ ਆਚਰਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ।

11. PW-1 ਦਾ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ 11 ਮਈ 2011 ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ 1 ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ, ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 2 ਜੁਲਾਈ 2011 ਨੂੰ ਜਿਰ੍ਹਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। PW-1 ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ 2 ਜੁਲਾਈ 2011 ਅਤੇ 24 ਸਤੰਬਰ 2011 ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਵਾਹ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ PW-2 ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

12. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ PW-2 ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਗਵਾਹ ਤੋਂ ਕਈ ਮੁੱਢਲੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਗਵਾਹ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸਹੁੰ ਚੁਕਾਈ ਗਈ। ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪੀੜਤਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ, ਉਸਦੇ ਅੰਡਰਗਾਰਮੈਂਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਪੀੜਤਾ ਚੀਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, PW-2 ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ PW-1 ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। PW-1 ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ PW-2 ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕੈਬਿਨ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। PW-8, ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਨੇ 18 ਜੂਨ 2009 ਨੂੰ PW-2 ਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸਦਾ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ 21 ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ, ਹਾਲਾਂਕਿ FIR ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 161 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਵਾਹ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿੱਤਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2, ਇਕਲੌਤੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ, ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੀ, ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦਾ ਸਬੂਤ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

13. ਇਸ ਲਈ, ਹੋਰ ਹਾਲਾਤੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪੀੜਤ ਦੇ ਚੱਪਲਾਂ ਅਤੇ ਅੰਡਰਵੀਅਰ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਰਕਲ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਰਿਕਵਰੀ ਮੀਮੋ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

---

1 [2023] 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 754 : 2023 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਔਨਲਾਈਨ SC 609

ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਦੋ ਸੁਤੰਤਰ ਗਵਾਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੀਮੋ ਵਿੱਚ ਰਿਕਵਰੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਰਿਕਵਰੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1972 (ਛੋਟੇ ਲਈ, 'ਸਬੂਤ ਐਕਟ') ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਰਿਕਵਰੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਿਕਵਰੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

CR.P.C ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ

14. ਹੁਣ, ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ, ਦਸ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦਸ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੀੜਤਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੋ PW-1 ਅਤੇ PW-2 ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

15. ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪੈਰਾ 17 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 313 'ਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 17 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

"17. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

(i) ਇਹ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖੇ। ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ;

ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ;

(iii) ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਾਸ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ;

(iv) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਬੇਨਿਯਮੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੇਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(v) ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੇਨਿਯਮੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਇਲਾਜਯੋਗ ਨੁਕਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿ ਕੀ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣਾ ਹੋਵੇਗਾ;

(vi) ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਬੇਨਿਯਮੀ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਉਸ ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਅਤੇ

(vii) ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਬੰਧਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਪੂਰਕ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਕੇਸ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(viii) ਇਹ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿ ਕੀ ਭੁੱਲ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵਿਵਾਦ ਉਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਜੀ ਸਹਿਬਰਾਓ ਬੋਬੜੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸਮੇਤ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਆਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਪੈਰਾ 16 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ: "

---

2 [1974] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 489 : (1973) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 793

16".....ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ, ਕਿ ਕੈਦੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਨੁਕਸ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।ਜੇਕਰ ਸਬੂਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਹੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਪਿਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਅਪੀਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਜਬ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਮੰਨ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਜਵਾਬ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਾ 342, CrPC ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਬਲੱਡ ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ 'ਤੇ ਖੂਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਰਸਾਇਣਕ ਖੋਜ ਲਈ ਕੀ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਚਾਕੂ ਦੇ ਬਲੇਡ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖੂਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ "ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ" ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਕੋਈ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਅਤੇ "ਖੂਨ" ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੂਤੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਸ ਅਣਜਾਣੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੱਥ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਅਣਉਪਲਬਧ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। "ਸੇਸ਼ਨ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਅਪਰਾਧਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਲੰਬੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜੇਕਰ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ।

16. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ PWS-1 ਅਤੇ 2 ਦਾ ਵਰਨਣ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਪੜਾਅ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕੋਈ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। PW-2 ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਸ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਿਮਾਂਡ 'ਤੇ ਭੇਜ ਕੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

17. ਘਟਨਾ ਦੀ ਮਿਤੀ 27 ਮਈ 2009 ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਅੰਤਰਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਭਗ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਅਤੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ਕੱਟਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਵੀ ਕਿ PW-2 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੋਵਾਂ ਨੇ CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦਾ ਹੈ।

<u>ਜਨਤਕ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ</u>

18. ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) (ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023 ਦੀ ਧਾਰਾ 351 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5)) ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਦਾਲਤ ਧਾਰਾ 313 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ। ਇਸ ਲਈ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ।

ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ

19. ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਮੁੱਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 39A ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਾਣਿਆ-ਪਛਾਣਿਆ ਫੈਸਲਾ ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਾਤੂਨ (IV) ਬਨਾਮ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੈਰਾ 7 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

"7. ਅਸੀਂ ਅਨੁਛੇਦ 39-A ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:
"39-A. ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ।-ਰਾਜ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪਾਹਜਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਇਹ ਲੇਖ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾ "ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ" ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਤੱਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪਾਹਜਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ "ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ" ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

---

3 [1979] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1276 : (1980) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 98

ਅਸ਼ੋਕ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

ਇਹ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬੀ, ਗਰੀਬੀ ਜਾਂ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਵਰਗੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਕੀਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਾਮਲੇ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਲੋੜ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂਗੇ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਰਿਮਾਂਡ ਤਰੀਕਾਂ 'ਤੇ, ਜਦੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਡਰਟਰਾਇਲ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅੰਡਰਟਰਾਇਲ ਕੈਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ 12 ਫਰਵਰੀ, 1979 ਦੇ ਸਾਡੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ-ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਵੇਗੀ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਦੂਜਾ ਫੈਸਲਾ ਐਮ.ਐਚ. ਹੋਸਕੋਟ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰੇ 14 ਅਤੇ 25 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

"14. ਇੱਕ ਕੈਦੀ ਲਈ ਨਿਰਪੱਖ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤੱਤ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਨ। ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਆਂ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਨਾਲ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਮੁਹਾਰਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਕਾਰਡਾਂ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁਨਰ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਐਂਗਲੋ-ਅਮਰੀਕਨ ਮਾਡਲਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸਾਡਾ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਜੋ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਰਾਬਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਵਕੀਲ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਯੇਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਵੈਂਸ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਵੀ ਸਮਝਦਾਰ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ: [ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ, ਅਰਲ ਜੌਹਨਸਨ, ਜੂਨੀਅਰ ਪੰਨਾ 11]

"ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਣਜਾਣ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਹੈ?

---

4 [1979] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 192 : (1978) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 544

ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਦਾਖਲਾ ਫੀਸ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ?"" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

"25. ਜੇਕਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਕੈਦੀ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਸਮੇਤ, ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 142, ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਤੇ 39-ਏ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ "ਪੂਰਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ" ਅਜਿਹੇ ਕੈਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪੀਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੁਆਰਾ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਅਟੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਾਨ। ਬਰਾਬਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਲਈ ਮੁਫਤ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਵਾਜਬ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਕੀਨਨ, ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਨਤਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਲਾਭ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਬੰਧਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਵਕੀਲ ਸੌਂਪਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਅਦਾਲਤ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜਨਤਕ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਵੇਕ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅਨੋਖਿਲਾਲ ਬਨਾਮ ਐਮ.ਪੀ. ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਦੁਬਾਰਾ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ। 5 ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਪੈਰਾ 11 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੁਸੈਨਾਰਾ ਖਾਤੂਨ (IV) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਪੈਰਾ 20 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੈਰਾ 20 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

"20. ਇਸ ਲਈ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਭਰਦੇ ਹਨ:
20.1. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ 42ਵੇਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ 1977 ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਰਟੀਕਲ 39-ਏ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਪਾਹਜਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1987 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਧਾਰਾ 39-ਏ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

20.2. ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ "ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਵਾਜਬ, ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅੰਸ਼ [ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਹਬੀਬੁੱਲਾ ਐੱਚ. ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ (2004) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 158: 2004 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 999] (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ [ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ (ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਆਫ਼ ਦਿੱਲੀ) (2012) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 408: (2012) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 1139]) ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਤਕਨੀਕੀ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ।

20.3. ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 39-ਏ ਦੇ ਸੰਮਿਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਬਸ਼ੀਰਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ [ਬਸ਼ੀਰਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ (1969) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 32: ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1968 ਐਸ.ਸੀ. 1313: 1968 ਸੀ.ਆਰ.ਆਈ. ਐਲ.ਜੇ. 1495] ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਮਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ।

20.4. ਬਸ਼ੀਰਾ [ਬਸ਼ੀਰਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ] ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਿੱਸਾ। (1969) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 32: AIR 1968 SC 1313: 1968 Cri LJ 1495] ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ [ਅੱਲਾ ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ, ਇਨ ਰੀ, 1954 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਔਨਲਾਈਨ AP 115: AIR 1957 AP 505] ਸੁੱਬਾ ਰਾਓ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗਏ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਰਸਮੀ ਪਾਲਣਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਨਿਯਮ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੌਕਾ ਅਸਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

5 [2019] 18 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1196 : (2019) 20 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 196

20.5. ਬਸ਼ੀਰਾ ਵਿੱਚ [ਬਸ਼ੀਰਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ। (1969) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 32: AIR 1968 SC 1313 1968 Cri LJ 1495] ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੰਬਾਦਾਸ [ਅੰਬਾਦਾਸ ਲਕਸ਼ਮਣ ਸ਼ਿੰਦੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2018) 18 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 788: (2019) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 452: (2018) 14 ਸਕੇਲ 730] ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਕੀਲ ਨੂੰ "ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕੇ" ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਪੈਰਾ 31 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ:

"31. ਸਾਡੇ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਨਾ ਜਾਣ:

31.1. ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਲਈ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਿਯੁਕਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

31.2. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਜਿੱਠੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

31.3. ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਾਜਬ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਕੋਈ ਸਖ਼ਤ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

31.4. ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ, ਜਿਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਬੰਧਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ [ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰਮਜ਼ਾਨ ਖਾਨ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2018) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 160: (2018) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 721] ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।" (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

20. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਗਰੰਟੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 303 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ, ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਧਾਰਾ 304 ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰੇ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਧਾਰਾ 304 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:

"304. ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ।-(1) ਜਿੱਥੇ, ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਕੋਲ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਰਾਜ ਦੇ ਖਰਚੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗੀ।

(2).....

(3)..... (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੰਹਿਤਾ, 2023 (ਛੋਟੇ ਲਈ, 'BNSS') ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 340 ਅਤੇ 341 ਉਹ ਧਾਰਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ CrPC ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 303 ਅਤੇ 304 ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, CrPC ਦੀ ਧਾਰਾ 304 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

21. ਹੁਣ, ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ 8 ਸਤੰਬਰ 2010 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। 26 ਫਰਵਰੀ 2011 ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗਵਾਹ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਪਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਬੁਲਾਏਗਾ। 11 ਮਈ 2011 ਨੂੰ, PW-1 ਦਾ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 8 ਜੂਨ 2011 ਨੂੰ, ਉਸਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ 20 ਜੁਲਾਈ 2012, 4 ਅਕਤੂਬਰ 2012, 1 ਨਵੰਬਰ 2012, 7 ਨਵੰਬਰ 2012, 9 ਨਵੰਬਰ 2012 ਅਤੇ 23 ਨਵੰਬਰ 2012 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਐਮਿਕਸ

ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਕੀਲ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਕੁਝ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਕਾਰਨ ਜਿਰ੍ਹਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 7 ਨਵੰਬਰ 2012 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤੀਜੇ ਵਕੀਲ ਨੇ PW-8 ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਕੀਤੀ।

22. ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 8 ਜੂਨ 2011 ਤੋਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ PW-1 ਦੇ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਦਾ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਿਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਿਰ੍ਹਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਰ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਹਨ।

<u>ਸਮਾਪਤੀ ਭਾਗ</u>

23. ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੇ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਏ. ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ;

ਬੀ. ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਰੇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰੇ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ;

ਸੀ. ਭਾਵੇਂ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ;

ਡੀ. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੌਤਿਕ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ;

ਈ. ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਜਿਸਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਰਿਮਾਂਡ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਭੌਤਿਕ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ;

ਐੱਫ. ਸਾਰੇ ਭੌਤਿਕ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ, ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ, ਸਬੂਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪੜਾਅ ਸਮੇਤ, ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਏ। ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ;

ਜੀ. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੇਖਿਲਾਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਐਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਦੋਸ਼ੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੈਕਚਰ ਦੇ ਕੇ, ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਸਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ;

ਐੱਚ. ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਆਈ. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦਾ ਵਕੀਲ ਨਿਯੁਕਤ ਨਾ ਕਰੇ;

ਜੇ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਪਰਾਧ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਅਦਾਲਤ, ਇੱਕ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਬਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਭਵ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਸਕੇ;

ਕੇ. ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਉਸਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ;

ਐੱਲ.ਜੇਕਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਿਰਫ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਕੀਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ।

24. ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਬਾਂਡ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

25. ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

26. ਅਸੀਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ. ਸ਼ੋਏਬ ਆਲਮ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਯੋਗ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਰਜ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਕੇ. ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕੇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ: ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।
ਸਿਰਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ: ਨਿਧੀ ਜੈਨ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦਿਵਾਕਰ ਜੋਤੀ ਐਡਵੋਕੇਟ